

Asia: VN/8051/2019

Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla (luonnos)

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne ja yleiset kommenttinne demokratiapolitiikan tilasta, suunnasta ja seurannasta

Vapaa Sivistystyö ry, Fritt Bildningsarbete rf (tässä: VST ry) kiittää mahdollisuudesta lausua valtioneuvoston periaatepäätöksestä suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla. Demokratia ei ole vain annettu ja staattinen yhteiskuntarakente, vaan dynaaminen ja osallistava järjestelmä. Demokratia ei myöskään toteudu ainoastaan vaaleissa, vaan sen toteutuminen pitää tehdä näkyväksi ja vuorovaikutteiseksi kansalaisten arjen toimissa joka päivä.

Valtioneuvoston periaatepäätös linjaa kiitettävällä tavalla kansainvälisen demokratian tilan haasteet ja mahdollisuudet. Autoritaarisuuden, vihapuheen ja populismin nousu on johtanut monissa maissa demokraattisten peruseriaatteiden ahdinkoon - kuten ihmisoikeuksien ja oikeusvaltion periaatteet – kehitys joka on huolestuttavalla kaventanut esimerkiksi vapaan kansalaisyhteiskunnan ja kansalaiskeskustelun tilaa.

Demokratiapolitiikkaa voi rakentaa ja uudistaa monista lähtökohdista, esimerkiksi puolueiden ja vaalijärjestelmän päivittämisellä, julkisen vallan läpinäkyvyyttä ja palveluiden osallisuutta parantamalla, sekä kansalaisten osallistumismahdollisuuksien kynnyksiä madaltamalla. Tässä asiassa valtioneuvoston periaatepäätöksessä on kattavat linjaukset, joihin vapaalla sivistystyöllä on muutamia täydennyksiä ja tarkennuksia.

Linjaus 1: Vaalijärjestelmä on toimiva, turvallinen ja luotettava. Jokaisella on yhdenvertaiset mahdollisuudet ja riittävät valmiudet käyttää osallistumisoikeuksiaan

Toimenpide-ehtotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- ***Vaalijärjestelmän uudistaminen***
- ***Vaalien turvallisuuden vahvistaminen***

- **Äänestysmahdollisuuksien joustavoittaminen ja sähköisen äänioikeusrekisterin laajamittainen käyttöönotto**
- **Äänestysaktiivisuuden ja monipuolisen ehdokasasettelun edistäminen**

Periaatepäätös tunnistaa varsin hyvin haasteet – äänestysaktiivisuus on loivassa laskussa, poliittinen suhteellisuus kärsii ja poliittisten puolueiden jäsenmäärät laskevat. Nämä trendit voivat tehdä demokratian hauraaksi pidemmällä aikavälillä kun kansalaisten yhdenvertaisuus ja osallistuminen ei toteudu toivotulla tavalla. Polarisoitumisen ja eriarvoistumisen kehityksen pysäyttäminen on ykkösprioriteetti 2020-luvun demokratiapolitiikassa.

Periaatepäätöksessä linjataan ” Suomessa tehtyjen selvitysten perusteella nettiäänestämisen käyttöönottoa ei ole suositeltu, koska siihen liittyvät muun muassa vaalien turvallisuuteen ja niitä kohtaan tunnettuun luottamukseen kohdistuvat riskit on toistaiseksi nähty hyötyjä suuremmiksi.” Miksi tämä ei onnistu Suomessa turvallisesti, kun nettiäänestäminen toteutuu varsin hyvin esim. Virossa? Tämä on periaatepäätöksen yksi heikko kohta: digitaalinen osallistuminen ja osallisuus olisi tärkeä asia edistää esim. nuorten kohdalla, ja globalisaatio yhdistettynä digitalisaatioon vaatisi digitaalisen datademokratian edistämistä. Hybridiuhat eivät saa jarruttaa tätä kansainvälistä demokratiapolitiikan osaa myöskään Suomessa.

Periaatepäätöksessä on hyvä ja kannatettava linjaus demokratiakasvatuksesta:

”Äänestysaktiivisuutta edistetään pitkäjänteisesti demokratiakasvatusta kehittämällä. Resursseja suunnataan viestintään ja entistä selkeämpään tietoon vaaleista. Erityisesti maahanmuuttaneiden ja haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten vaaliosallistumisen tukemiseen panostetaan.”

Vapaan sivistystyön erilaiset kieli-, kulttuuri- ja yhteiskuntaorientaatiota tukevat kotoutumiskoulutukset pitää tunnistaa ja tunnustaa demokratiakasvatuksen kehittämistyössä. Maahan muuttavien ohella voisi myös mainita muut haavoittuvassa asemassa olevat ryhmät, kuten eri rajoitteilla toimivat kansalaiset, työttömät ja mielenterveysongelmista kärsivät opiskelijat.

Linjaus 2: Suomessa on käytössä monipuoliset osallistumismahdollisuudet ja yhä useampi käyttää poliittisia- ja kansalaisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- ***Yhdenvertaisen osallistumisen edistämien ja kytkeminen vahvemmin osaksi päätöksentekoa ja valmistelua.***
- ***Osallisuusjärjestelmien kehittäminen sekä arviointi kunnissa ja hyvinvointialueilla.***
- ***Aloite-instrumenttien tarkastelu sekä erilaisten osallistumis- ja vaikuttamismenetelmien laajamittainen hyödyntäminen. Digitaalisen osallistumisen ja verkkodemokratiapalvelujen kehittäminen.***

- ***Osallistumistoimien arviointi ja mittaaminen sekä yhdenvertaisen osallistumisen kehittäminen.***

VST ry näkee osallistumismahdollisuuksien monipuolistamisessa mahdollisuuksina rakentaa uusia kanavia kansalaisten poliittisten ja sivistyksellisten oikeuksien toteuttamiselle. Vapaassa sivistystyössä on jo pitkään harjoitettu deliberatiivista eli keskustelevaa demokratiaa käytännön koulutuksissa – jopa ilman että demokratia näkyy koulutusten otsikoissa. Arjen kansalaistaitoja ovat esimerkiksi kädentaitojen, digitaitojen ja kansalaisyhteiskuntataitojen harjoittaminen yhteisöllisellä otteella, joka edistää monipuolisesti aktiivista ja demokraattista kansalaisuutta.

VST ry kannattaa rohkeampia kokeiluja, jos ne toimivat deliberatiivisesti ja matalalla osallistumiskynnyksellä, kuten periaatepäätöksessä todetaan:

”Kansalaisraatien, yhteistoimintamenetelmien ja joukkoistamisen käyttöä osana valmisteluprosesseja lisätään. Parhaiten toimivat osallistumismenetelmät hyödynnetään ja levitetään laajemmalle.”

Linjaus 3: Demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatus sekä jatkuva oppiminen tukevat osallistumisoikeuksien toteutumista

Toimenpide-ehdotusten teemat demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatuksen tukemiseksi

- ***Nuorten koulutuspolkujen eriytymiseen puuttuminen varhaisessa vaiheessa. Osallistumista tukevan tietopohjan ja valmiuksien varmistaminen.***
- ***Ajantasaisten koulutus- ja oppimateriaalien saatavuuden parantaminen (demokratia- ja ihmisoikeuskysymyksistä). Valtakunnallisen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamiskeskuksen perustamisen selvittäminen sekä ajankohtaisten pilottihankkeiden tulosten valtakunnallinen jalkauttaminen.***
- ***Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen pitkäjänteinen kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeusasioissa.***
- ***Kansalaistaitojen sekä avoimen keskustelun vahvistaminen disinformaation tunnistamiseksi ja torjumiseksi (ml. digitaalinen- ja mediakasvatus).***
- ***Yleisten kirjastojen ja museoiden verkoston roolin vahvistaminen yhteiskunnallisen osallistumisen ja medialukutaidon vahvistamisessa.***
- ***Demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan osaamisen vahvistaminen ja painoarvon lisääminen kotoutumiskoulutuksessa sekä monikielisessä yhteiskuntaorientaatiossa.***
- ***Riittävien resurssien turvaaminen kansalaisyhteiskunnan toimijoille demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan koulutuksen tarjoamiseen.***

Demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatus sekä jatkuva oppiminen on kokonaisvaltaisempi prosessi kuin pelkät osaamisten listaukset, jotka perustuvat välineelliseen ja hyötyjä korostavaan ihmiskäsitykseen. Vapaan sivistystyön laajamittainen toiminta ei mainita tässä linjauksessa, vaikka vapaan sivistystyön opiskelijoita on lähes miljoona vuositasona. VST ry muistuttaa kasvatuksen myös koskettavan aikuisväestöä – 2020-luvulla on ekososiaalisesti kestävä sivistys, johon liittyy kaikkia ikäryhmiä koskeva elinikäinen, elämänlaaja oppiminen sekä monimuotoinen kansalais- ja vapaaehtoistoiminta nähtävä demokratiakasvatuksen kasvualustana.

VST ry pitää tärkeänä viittauksena dialogi-, sovittelu- ja konfliktinratkaisutaitojen oppiminen kaikenikäisille – opettajat kaikilla asteilla ovat tärkeä kohderyhmä, mutta samoja taitoja tarvitaan myös työelämässä ja vapaa-ajan harrastuksissa. Mediakasvatuksessa tärkeässä roolissa on linjaus:

kansalaistaitoja sekä avointa keskustelua vahvistetaan disinformaation tunnistamiseksi ja torjumiseksi. Näitä medialukutaitoja tarvitaan lasten, nuorten ja aikuisten kohtaamisissa ja koulutuksissa – linjaus koskee myös kotoutumiskoulutuksen monikielistä yhteiskuntaorientaatiota, jossa natiivikieltä puhuvien ohjaajien palkkaaminen vaatii riittäviä resursseja.

Linjaus 4: Avoin, läpinäkyvä ja vuorovaikutteinen hallinto vahvistaa luottamusta. Päätöksenteko on tietoperusteista

Toimenpide-ehtotusten teemat, joilla hallinnon avoimuutta ja läpinäkyvyyttä voidaan edistää

- *Julkisen hallinnon viestinnän kehittäminen yhteiskunnan toimintaan liittyvissä asioissa.*
- *Julkisuuslain uudistuksen loppuunsaattaminen. Avoimuusrekisterin saattaminen voimaan, seuranta sekä kehittämistarpeiden arviointi.*
- *Lainsäädäntöprosessin avoimuuden ja osallistavuuden parantaminen sekä virkamiesten osaamisen kehittäminen.*

VST ry tukee linjausta ”avoimella toiminnalla ja hyvällä hallinnolla vahvistetaan kansalaisten, asukkaiden ja viranomaisten välistä luottamusta.” Jo lakien ja asiakirjojen valmisteluvaiheessa voisi käyttää deliberatiivisia foorumeita, kuten kansalaispaneelit tai -raadit.” Lobbajajärjestelmä pitää tehdä läpinäkyväksi periaatepäätöksen mukaan kuulemalla mahdollisimman edustavasti erilaisia asiantuntijoita.

Verkkosivustot omakanta.fi , minasikt.fi ovat olleet yksi kanava toteuttaa proaktiivista vuorovaikutusta hallinnon hankkeissa, mutta teknologinen kehitys mahdollistaa vielä joustavamman digialustan kehittämisen 2020-luvun Suomessa, esim. monikielistä palvelua.

Linjaus 5: Yhteiskunnallinen keskustelukulttuuri on rakentava, moniarvoinen ja syrjimätön sekä mahdollistaa eri väestöryhmien osallistumisen

Toimenpide-ehtotusten teemat, joilla keskustelukulttuuria voidaan parantaa

- *(Puolueiden välisen) dialogin ja yhteistyön tunnistaminen keskeiseksi elementiksi rakentavassa yhteiskunnallisessa keskustelukulttuurissa.*
- *Hyvien väestösuhteiden edistäminen dialogin keinoin.*
- *Oikeiden osallistumisinstrumenttien valinta osallistumisen eriytymisen vähentämiseksi.*
- *Viranomaistoimien jatkaminen ja osaamisen kehittäminen vihapuheeseen ja häirintään puuttumiseksi.*
- *Vihapuheen ehkäisy sekä tietoisuuden lisääminen vihapuheen ja häirinnän kohtaamisesta sekä sananvapauden rajoista.*

Sananvapaus on demokraattisen kansalaisuuden perusta, samalla kun tiedostaa sananvapauden väärinkäyttöä vihapuheen ottaessa enemmän tilaa dialogisesta ja kunnioittavasta keskustelusta. Toisaalta on hyvä nähdä myös esim. Erätauko-säätiön kunnioittavan dialogin leviäminen yli 350 toimijan voimin eri puolella Suomea.

VST ry kannattaa Sivistysliitto Kansalaisfoorum (SKAF) huomiota: ”Dialogisuus on ollut keskeinen lähtökohta kansansivistyspedagogiikassa aina 1800-luvulta. Dialogisuuden edistämistä voidaan tehdä kaikilla tasoilla, ja vapaan sivistystyön oppilaitokset voivat omalta osaltaan edistää dialogista keskustelukulttuuria esim. kouluttamalla dialogiohjaajia ja dialogista työskentelyotetta.”

Linjaus 6: Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on keskeinen osa toimivaa demokratiaa
Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja osallistumista

- *Autonomisen ja elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan merkityksen tunnistaminen sekä kumppanuuteen perustuvan sektorien välisen yhteistyön edistäminen.*
- *Kansalaisyhteiskuntaan liittyvien muutosten ja niiden vaikutusten pitkäjänteinen arviointi ja seuranta.*
- *Kansalaistoiminnan rahoitus- ja varainhankintatietoisuuden ja osaamisen tukeminen sekä varainhankintainnovaatioiden kehittäminen.*
- *Nuorten vapaaehtoistoiminnan tukeminen koulujen ja oppilaitosten avulla.*
- *Kansalaisyhteiskuntatutkimuksen edistäminen ja tutkimustiedon parempi hyödyntäminen. Virkahenkilöiden kansalaisyhteiskuntaosaamisen ja –tietämyksen vahvistaminen.*
- *Kulttuurilaitosten roolin ja toiminnan vahvistaminen kotouttamisessa ja sosiaalisessa yhteenkuuluvuudessa sekä kulttuurin nostaminen kestävän kaupunkikehityksen keskiöön.*

VST ry pitää hyvänä, että kansalaisyhteiskunnan vireys tunnustetaan ja tunnustetaan osana demokraattista yhteiskuntaa – diktatuureissa ja autokraattisissa yhteiskunnissa kansalaisyhteiskunnan toimijat nähdään poikkeuksetta vallan vihollisina. Samalla on todettava kansalaisyhteiskunnan valtava merkitys vireän demokratiakasvatuksen kannalta, olipa kyse liikunnasta ja muista harrastuksista, kulttuurin ja taidekasvatuksen runsaudentorvesta tai sote-alan tärkeästä järjestötoiminnasta yhteisen hyvinvoinnin eteen.

Kansalaisten yhdenvertaiset ja tasa-arvoiset oikeudet ja osallistumismahdollisuudet toteutuvat parhaiten hyvinvointiyhteiskunnassa, jossa julkinen ja kolmas sektori tekevät vuorovaikutteista yhteistyötä. Julkinen rahoitus ei saa kuitenkaan ohjata kansalaistoimijoiden autonomiaa. Tarvitsemme edelleen KANE-tyyppistä keskustelufoorumia Suomessa.

Linjaus 7: Suomi tukee demokratiakehitystä kansainvälisesti

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansainvälistä demokratiakehitystä

- ***Toimijoiden yhteydenpidon lisääminen kansallisella tasolla ja Suomen kansainvälisen demokratiatyön kehittäminen kokonaisuutena. Suomalaisen demokratia-, ihmisoikeus- ja oikeusvaltioalan asiantuntemuksen hyödyntäminen kansainvälisessä yhteistyössä.***
- ***Politiikassa aliedustettujen ryhmien poliittisen osallistumisen vahvistaminen tukemalla kansainvälisesti puolueita ja parlamentteja. Erilaisten tapojen kehittäminen tukemaan eri toimijoiden osallistumisoikeuksien toteutumista sekä mediavapautta.***
- ***Valtioneuvoston tutkimustoiminnan kehittäminen sekä seuranta kansainvälisen demokratiatyön vaikuttavuudesta ja kehittämistarpeista.***
- ***Suomen aktiivinen toiminta Euroopan Unionin Team Europe Democracy–aloitteessa ja hallitusten välisissä demokratiajärjestöissä. Suomen tuki Kansainväliselle demokratia- ja vaaliapuinstituutille (International Institute for Democracy and Electoral Assistance, International IDEA).***

VST ry tukee vahvasti periaatepäätöksen linjausta YK:n kestävän kehityksen Agenda 2030-kestävyytavoitteiden seuraamista sekä Suomessa että kansainvälisesti. Vapaalla sivistystyöllä on myös varsin kattavat verkostot eurooppalaisella tasolla, esim. EAEA (European Association for the Education of Adults), sekä ICAE (International Council for Adult Education) jossa demokratia-politiikka ja -kasvatus ovat aktiivisesti esillä, viimeksi Unesco Institute for Lifelong Learning – järjestön globaalitason CONFINTEA VII-konferenssissa Marokossa, jossa 142 maan opetushallinnon ja kansalaisyhteiskunnan edustajat sopivat globaalin koulutuspolitiikan linjauksista vuoteen 2034 saakka. Kestävän kehityksen periaatteet, rauhankasvatus ja demokratian edistäminen olivat näkyvästi esillä.

Wallén Björn
Vapaa Sivistystyö ry